

משרד החנוך והתורה - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים וארבע

דוגש (משכ"ח)

פרק מ"ה

24

- א. ה' כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם
- ז' וישלחני אלוקים לפניכם
- ח' ועתה, לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים

טורח נבוכים טאמר ב' פרק מ"ח:

מבואר הוא מאד, שכל דבר מחודש אי אפשר לו מבלתי סיבה קרובה חדשה אותו, ולסיבה החיה סיבה וכן עד שיגיע זה לסיבה הראשונה לכל דבר, וצווי לוטרו: רצון ה' ובחירתו.

ומפני זה יחסרו הנביאים פעמים בדבריהם הסיבות החס האמצעיות כלם, ויחסו זה מפעל האילי המתחדש אל הנורא ויאמרו, שהוא יתעלה עשאו. וזה כולו ידוע וכבר דברנו בו אנחנו וזולתינו מן המאמרים (=דורשי האמת לאמתה) וזהו דעה אנשי תורתנו כלם.

ואחרי זאת החצעה שמע, מה שאבארהו בזה הפרק והתבונן בו התבוננות מיוחדת בו, מוסף על התבוננותך לשאר פרקי זה המאמר, והדבר אשר אבאלהו לך הוא זה: דע כי הסיבות הקרובות כלן, אשר מהם יתחדש מה שיתחדש - אין הפרש בין היות הסיבות הן עצמות טבעיות או בבחירה או במקרה (ר"ל בבחירה, שתהיה סיבה המתחדש הנהג בחירה אדם) עד שאפילו היתה הסיבה רצון אחד משאר בעלי החיים - שזה כולו ייחוס לשם בספרי הנביאים... בלשונות שחשם "פעלו" או "צוה בו" או "אמרנו", ובא באלו הדברים כולם לשון "אמירה" ולשון "דבור" ולשון "צווי" ולשון "קריאה" ולשון "שליחה" וזהו הענין אשר רציתי להעיר עליו בזה הפרק.

מחוך פירוש "שם טוב" על "מורה נבוכים":
והמשל בו, כי מלך אחד צוה לקחת מס מאנשי העיר ואח"כ בא הגזבר לקחת המס, נחחדשו שזה קטנות וטריבות במדינה ונתחדשו גם פעולות רבות סמקח וממכר, נאמר, שהמלך עשה אלו הפעולות, אחר שהוא סבה להם.

ובא באלו הדברים כלם לשון "אמירה" ולשון "דבור" ולשון "צווי" ולשון "קריאה" ולשון "שליחה", וזהו הענין אשר רציתי להעיר עליו בזה הפרק והוא: ...ואני אזכור לך מאלו כלם משלים ועליהם תקיש כל מה שלא אומר. אמר במה שישמך מהענינים הטבעיים כהתוך השלג כשייחס האויר והמית מי הים בהסתער הרוח, אמר (תהלים קמ"ז) "ישלח דברו וימסס" ואמר (תהלים ק"ז) "ויעמד רוח סערה ותרומם גליו", ואמר בירידת המטר (ישעיה ה') "ועל העבים אצנח מהמטיר עליו מטר".

ואמר במה שתהיה סבתו בחירת אדם במלחמה עם ישלמו על עם או איש ישתדל להזיק לאיש, אמר בשלום נבוכדנצר הרשע ומחנהו (ישעיה י"ג) "אני צויתי למקודשי, גם קראתי גבורי לאפיי" ואמר בענין שמעי בן גרא (שמואל ב' ט"ו) "כי ה' אמר לו: קלל את דוד", ובחמלט יוסף הצדיק מביית הסוחר אמר (תהלים ק"ה) "שלח מלך ויתיריהו", ...ובענין אליהו ז"ל באשר סבב ה' לו פרצתו נאמר לו (מלכים א' י"ז): "הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלי". ואמר יוסף הצדיק (בר' מ"ה) "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים".

ואמר במה שתהיה סבתו רצון בעל חיים והתעוררו בצרכי חייו (יונה ב') "ויאמר ה' לדג" - אחר שהאלוה הוא אשר העיר בו הרצון ההוא, לא שהוא שמהו נביא והשרה עליו נבואה, וכן נאמר בארבה אשר בא בימי יואל (יואל ב' י"א) "כי צדום עושה דברו" ... והקש גם כן על כל המאמרים הנאים הדומים לזאת.

ואמר בענינים המקריים מקרה גסור, אמר בענין רבקה (בר' כ"ד ז"א) "ותחל אשה לבן אונן כאשר דבר ה'". ובענין דוד ויונתן (שם א' כ') "לך כי שלחך ה'". ובענין יוסף (בר' מ"ח ז') "וישלחני אלוקים לפניכם".

- 1) מה הן "הסבות האמצעיות" אשר יחסיר יוסף כאן בדבריו בשני הפסוקים?
- 2) א) הסבר למ"ה אין הרמב"ם מעמיד את שני הפסוקים הנ"ל (מ"ה ז' מ"ה ח') זה בצדו של זה אלא מפריד ביניהם ומביא כל אחד בהקשר אחר?
- 3) במה שונה פסוק ח' מכל הפסוקים המובאים ברמב"ם?
- 4) א) לדעת הקרקש (בפרושו למורה נבוכים) אין סתאימים הפסוקים ישעיה ה' ח', וכן פטוקנו מ"ה ח' לשאר הפסוקים המובאים בדבריו. הסבר - מדוע!
- 5) האם יש בדברי הרמב"ם האלה תשובה לשאלת האברבנאל "איך אמר יוסף לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים" - יהלא "הם מדעתם מכרוהו, להרע לו, ואם קרה מקרה, שהגיע טוב סתמכירה - הנה חטאתם במקומו עומד ואין אדם נידון על המתחייב "מפעשיו במקרה, כי אם על המתחייב בעצה ובכוונה, כי מה שבמקרה" לא יעלה ולא יוריד"?
- 6) מה היא תשובתך לשאלה זו?

ב. שאלות ודיוקים ברשי:

1) א' ד"ה ולא יכול יוסף להתאפק לכל הצנבים: לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים בצנבים עליו ושומעים, שאחיו סתביישים בהודעו להם.

השנה לדבריו אלה: מ"ג ל"א ד"ה ויתאפק: נתאמץ, והוא לשון (איוב מ"א ז') "אפיקי מגינים" - חוזק. וכן (איוב י"ב כ"א) "ומזיח אפיקים רפה". וכתב בעל באר יצחק: "התאפק" בכל מקום ההתחזקות וההתאמצות נגד התפעלות נפשו, והוא ההמנע מעשות איזו פעולה כפי ההתפעלות, כמו (מ"ג ל"א) "ויתאפק".

הסבר, למה לא פרשו רש"י גם במקומנו כפי שפרשו שם?

(א) מה ראה רש"י לפרש אותה מלה בשני פסוקים (ב', ט"ו) בפרושים שונים?
xx(ב) בעל ספר הזכרון (על רש"י) "כונתו של הרב מבוארת, שכאן הוכרח לפרש "בית פרעה" - אנשי הבית... אבל לעולם נראה לי כמיותר אומר "ביתו של פרעה", דשפיר הוא מצי למימר "וישמע בית פרעה - עבדיו ואנשי ביתו". ולא נהקרה דעתי בכל מה ששמעתי בזה".
אולי תוכל לישוב תמיהתו!

2) ב' ד"ה וישמע בית פרעה: ביתו של פרעה, כלומר עבדיו ובני ביתו; ואין זה לשון "בית" ממש, אלא כמו (מלכים א' י"ב כ"א) "בית ישראל", "בית יהודה".

ט"ו ד"ה והקול נשמע בית פרעה: כמו "בבית פרעה" וזהו לשון בית מסש.

(ג) היכן מצינו השמטה כזו של בי"ת במקרא, כפי שמפרשה רש"י בפ' ט"ו?

והשנה תרגום אונקלוס: "ושויני לאבא לפרעה".

xx הסבר, למה לא פרש רש"י גם כאן כפי שפרש במ"א מ"ג, ונמנע ללכת כאן בעקבות ת"א?

3) ח' ד"ה לאב לפרעה: לחבר ולפטרון. השנה מ"א מ"ג ד"ה אברך: כתרגומו דין אבא למלכא.

בעל לבוש הארון מקשה: ולמה לא פרשו רש"י כן למעלה, (מ"ד י"ז) "ואתם עלו לשלום אל אביכם", וכן לא פרשו כן (מ"ד ל"ג) "והנער יעל עם אחיו"?

4) ט' ד"ה ועלו אל אביו: ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות

xx ישב קושיתו!

מה קשה לו?

5) י"ב ד"ה ועיני אחי בנימין: השנה את כולם יחד, לומר, שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי, שחרי לא היה במכירתו כן אין בלבי שנאה עליכם.

חשובות יש לשלוח לבחמה ליבוביץ ירושלים קריה משה

העונים מתבקשים להשאיר שוליים רחבים בצדי חשבוניהם להערות ולהקוננים